

KRITERIJUM POSLOVANJA U BANKARSTVU PO BAZELSKOM KOMITETU – BAZEL III

CRITERIA FOR BANKING BASEL COMMITTEE - BASEL III

Zoran Todorović

Montenegro Business School, Mediteran University, Podgorica, Montenegro

©MESTE

JEL Category: **G24**

Apstrakt

Bazelski komiteti čiji je originalan naziv „Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices“ sačinjen je od predstavnika centralnih banaka i regulatornih tijela zemalja osnivača. Svrha komiteta je tokom vremena evoluirala i obuhvata: definisanje uloge regulatora u situacijama kada nisu jasne jurisdikcije i nadležnosti istih, kontrolu da međunarodne banke i bankarski holdinzi izbjegnu detaljnu superviziju od strane domaćih regulatornih tijela i promociju univerzalnih koeficijenata solventnosti kako bi banke iz različitih zemalja mogle da učestvuju na tržištu pod ravnopravnim uslovima. Osnova prosperiteta određene države ali i poslovanja privrednih subjekata je zdrav i stabilan finansijski sistem. Bazel III predstavlja sveobuhvatan odgovor Bazelskog komiteta za superviziju banaka na uticaj krize na regulative, superviziju i upravljanje bankarskim rizicima. Ciljevi uvođenja Bazela III su postizanje ravnoteže između zahtijeva za izgradnjom i održavanjem stabilnih finansijskih sistema i postizanja potrebnog kreditnog nivoa i svođenje na najmanju mjeru angažovanja sredstava države i poreskih obveznika za pokriće gubitaka privatnih finansijskih institucija. Sporazum modifikacije kapitalni okvir, koji u relaciji sa implementacijom globalnih minimalnih standarda za likvidnost produkuje globalnu finansijsku reformu. Bazel III se sastoji iz tri stuba : kapitalni zahtijevi, standard likvidnosti i koeficijent leveridža..

Ključne riječi: Bazelski komitet, sporazum, banka, Bazel III, Rizik, kapital banke, međunarodni standardi, centralna banka, međunarodne banke.

Abstract

The Basel Committee, whose original name is "Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices", is composed of representatives of central banks and regulatory bodies of the founder countries. The goal Committee has evolved over time and includes: defining the role of regulators in situations when there is no clear jurisdiction and competence of the same, the control that international banks and banking holdings avoid detailed supervision by domestic regulatory bodies and the promotion of universal solvency ratios so that banks from different countries can they participate in the market under equal conditions. The basis of the prosperity of a certain state, but also business of businesses, is a sound and stable financial system. Basel III presents a comprehensive response from the Basel Committee for

Adresa autora:

Zoran Todorović

[✉ zorannt@t-com.me](mailto:zorannt@t-com.me)

Supervision of Banks to the Impact of the Crisis on Regulatory, Supervision and Banking Risk Management. The goals of introducing Basel III are to achieve a balance between the requirements for the implementation and maintenance of stable financial systems and the achievement of the required credit level and the minimization of the funds of the state and taxpayers to cover the losses of private financial institutions. The modification agreement is a capital framework that, in relation to the implementation of global minimum standards for liquidity, produces global financial reform. Basel III consists of three pillars: capital requirements, liquidity standard and leverage coefficient.

Keywords: Basel Committee, agreement, bank, Basel III, Risk, bank capital, international standards, central bank, international banks.

1 UVOD

Veliki poremećaji na bankarskim tržištima u toku sedamdesetih godina dvadesetog vijeka, posebno deviznim, su usmjerili pažnju stručne javnosti na rizik piramidalnog efekta u urušavanju bankarskih industrija, obzirom da su neke velike i ugledne banke morale da obustave dalji rad. Takav razvoj događaja je stavio u fokus pitanje adekvatnosti kapitala banaka u odnosu na izloženost rizicima i potrebu uvođenja međunarodnih standarda na planu kalkulacije kapitalnih troškova. Jaku potporu ovim razmišljanjima je dao i razvoj događaja na finansijskim tržištima u narednih nekoliko godina. Problemi na planu adekvatnosti kapitala velikih, međunarodno aktivnih banaka, postali su centralno pitanje u toku osamdesetih godina prošlog vijeka, obzirom na izloženosti ovih banaka u odnosu na relativno veliki broj prezaduženih zemalja u svijetu.

Zdrav i stabilan finansijski sistem je važna poluga razvoja i rasta jedne države, čija je ključna uloga da stvori uslove u svjetlu nesmetanog toka finansijskih sredstava, to jest da bude spona između sektora koji imaju viška sredstava sa sektorima kojima su sredstva potrebna za tekuće finansiranje ili investicije u razvojne svrhe. Njihova uloga naročito dolazi do izražaja u periodima nedovoljne akumulativnosti biznis sektora, te nedovoljne štednje sektora stanovništva, što je svojstveno za države koje su u tranziciji.

Usložavanje uslova poslovanja kome doprinosi globalizacije i deregulacija, rast konkurencije, rapidan razvoj tehnike i tehnologije, proizveli su potrebu da finansijske institucije (banke, mikrokreditne organizacije, osiguravajuća društva) svoje poslovne aktivnosti prenose i u druge države u namjeri da posredstvom osvajanja novih tržišta dostignu višu stopu profitabilnosti.

Proces osvajanja novih tržišta proizvodi veći obim poslovanja, veće rizike, te je u skladu sa tim potrebno zahtijevnije pristupiti uokviravanju aktivnosti banaka, kako bi se održao željeni nivo stabilnosti finansijskog tržišta, koji bi potencijalno mogao biti narušen u slučaju da se kriza jedne članice bankarske grupacije prenese na ostale članice koje posluju na različitim tržištima.

Radi prevazilaženja potencijalnog problema prenošenja finansijske krize između različitih tržišta, vlade razvijenih zemalja su u toku 1974. godine postigle sporazum o kreiranju međunarodnog tijela za superviziju banaka nazvan Bazelski komitet za superviziju banaka. Komitet je organ koji omogućava urednu saradnju zemalja članica po pitanjima kontrole radi finansijskih institucija. U početku, njegovo djelovanje je bilo ograničeno uglavnom na razvijanje modaliteta međunarodne saradnje postojećih, nacionalnih organa za superviziju banaka. Međutim, vremenom su se kao ciljevi njegovog postojanja izdvojili unaprijeđenje znanja supervizora i kvalitet kontrole banaka. Bazelski komitet je od svog kreiranja izdao tri sporazuma, Bazel I, Bazel II i Bazel III.

Predmet istraživanja ovog rada je treći sporazum Bazelskog komiteta, Bazel III. Cilj rada je prikazati najvažnije varijable sporazuma Bazelskog komiteta, sa posebnim akcentom na Bazel III, kao posljednje izdati sporazum.

2 BAZEL I

2.1 Nastanak Bazela I

U toku osamdesetih godina 20-og vijeka, na pomolu je bila još jedna kriza – kriza prezaduženosti, što je ostavilo velikog uticaja na rizike na međunarodnom nivou. Naime, koeficijenti adekvatnosti kapitala su se znatno

pogoršali i sve je išlo u prilog kriznim vremenima pred kojima se nalazi svjetsko bankarstvo. Komitet je još jednom pokušao da nizom svojih aktivnosti poboljša tadašnje stanje na bankarskoj svjetskoj sceni. Govoreći o tome, akcenat je stavljen na razvoj novih modela za mjerenje rizika i u skladu sa tim i za mjerenje adekvatnosti kapitala. Rezultat prvobitnog zalaganja je bio skup standarda pod nazivom Bazel I koji je donet 1988. godine. On predstavlja sporazum o kapitalu banaka.

Na osnovu ovog okvira, potrebno je bilo da banke održavaju koeficijent adekvatnosti kapitala na nivou od minimalno 8% sve do 1992. godine. Krajem 1991. godine, ovaj okvir je bio dopunjen. U septembru 1993. godine, potvrđeno je da su sve banke iz grupe G10 čije je poslovanje bilo međunarodnog tipa ispunile osnovne zahtjeve u vezi sa odlukama iz 1988. godine (Ljubić, 2009).

2.2 Struktura Bazela I

Bazel I je sporazum koji je veoma složen. U skladu sa tim, potrebno je napomenuti šta je obuhvaćeno Bazelom I. Ovim sporazumom su (Hadžić, 2009):

- Identifikovane osnovne vrste kapitala prihvatljive nadzornim institucijama (primarni osnovni kapital – obične akcije, suficit, neraspoređena dobit, kvalifikovane neakumulativne prioritetne akcije bez roka dospeća, manjinski interes na računima akcijskog kapitala i nematerijalna aktiva i sekundarni dodatni kapital – rezerve za kredite i gubitke na poslovima lizinga, instrumente kapitala za obligacije potraživanja, obavezna konvertibilna potraživanja srednjeročne prioritetne akcije, kumulativne prioritetne akcije bez roka dospeća, vrijednosne napire akcijskog kapitala i druge dugoročne instrumente kapitala);
- Uveden je prvi formalni standard za kapital koji je uzimao u obzir izloženost riziku od transakcija sa varijabilnim stavkama;
- Fokusirana je pažnja prema kreditnom riziku ili riziku neuspjeha koji je nasleđen u aktivni bilansa banke i vanbilansnim stavkama, sa uključenom izloženošću tržišnom riziku od promjena kamatne stope, strane valute i robnih cijena;

- Postavljeni su isti uslovi za određivanje potrebnog nivoa kapitala svake banke pojedinačno koristeći istu formulu i isti set stopa rizika;
- Propisani su minimalni nivoi potrebno kapitala (minimalni koeficijent od 4% primarnog kapitala prema ukupno ponderisanoj rizičnoj aktivi i minimalni koeficijent od 8% primarnog plus sekundarnog kapitala prema ukupno ponderisanoj rizičnoj aktivi, pri čemu je suma sekundarnog kapitala ograničena na 100% vrijednosti primarnog).

Ukupan regulatorni kapital banke se utvrđuje tako što se prethodno oduzima nekoliko dodatnih stavki poput investicija neudruženih filijala, pojedinih hartija od vrijednosti akcijskog kapitala, neke aktivnosti S&L i slično (Ljubić, 2009). Kako bi izračunali ukupan regulatorni kapital svake pojedinačne banke, nadzorni organi moraju od primarnog i sekundarnog kapitala da oduzmu, uz neke dodatne stavke uključujući investicije neudruženih filijala, HOV akcijskog kapitala koje drži banka, kao i aktivnosti koje sprovode subsidijari za štednju i zajmove. Aktiva se pri tom razvrstava u četiri kategorije, prema stepenu rizičnosti sa ponderima od 0%, 20%, 50% i 100%. To znači da neke vrste aktive banke ne zahtijevaju nikakvo pokriće kapitala za rizike, dok druge zahtijevaju (Hadžić, 2009).

3 BAZEL II

3.1 Harmonizacija nastanka Bazela II

Cjelokupan proces kreiranja Bazela II je počeo 1998. godine kada je Bazelski odbor objavio dokument pod nazivom „Upravljanje operativnim rizikom“. Ovaj dokument naglašava značaj operativnog rizika kao značajnog faktora finansijskih rizika. U junu 1999. godine je objavljen prvi predlog Novog kapitalnog standarda koji će zameniti Bazel I. Nakon toga, u januaru 2001. godine je uslijedio znatno detaljniji skup konsultantskih dokumenata pod nazivom „Drugi konsultativni papir“. U naredne dvije godine je uslijedila intenzivna interakcija Bazelskog odbora sa predstavnicima banaka što je rezultiralo nastankom „Trećeg konsultativnog papira“ u aprilu 2003. godine. Finalna verzija Bazela II je ustanovljena u junu 2006. godine nakon

mnogobrojnih saopštenja za javnost i drugih pratećih dokumenata.

U odnosu na Bazel I, i u novom sporazumu se napušta uniformna mjera adekvatnosti kapitala što svakoj pojedinačnoj banci omogućava da sama izabere način procjene obima potrebnog kapitala. Posebnu pažnju u novom sporazumu Bazelski odbor poklanja operativnim riziku, svrstavajući ga po važnosti na drugo mjesto iza kreditnog, a ispred tržišnog rizika. Važno je napomenuti da Bazel II definiše i propisuje detaljne instrukcije i predlaže nekoliko pristupa za procjenu nužnog kapitala za pokriće operativnog rizika. Bazel II se zasniva na fleksibilnosti i sofisticiranim pristupima mjerenju kreditnog i operativnog rizika, što bez obzira na složenost standarda doprinosi stabilnosti finansijskog sektora, budući da minimum potrebnog kapitala, utvrđen novim metodama, realnije odražava visinu rizika kojima je izložena svaka pojedinačna banka (Ljubišić, 2012).

3.2 Struktura Bazela II

Donošenje Bazela II predstavlja jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji događaj u svjetskom bankarstvu u prethodnih 15 godina. Najvažniji doprinosi koje Bazel II treba da omogućiti su: snižavanje potrebnog nivoa kapitala banaka (ali kroz snižavanje kapitala manje rizičnih banaka, a rast kapitala rizičnijih banaka), bolje upravljanje rizicima, veća finansijska stabilnost, ali i bolji uslovi finansiranja za kvalitetnije klijente, a lošiji za manje kvalitetne. Bazelski komitet je u novom sporazumu definisao dokumente koji se odnose na: kreditni rizik, rizik likvidnosti, operativni rizik, rizik kamatnih stopa, supervizija, eksterna revizija i interna revizija. Brzi razvoj finansijskog tržišta, pojava novih proizvoda i usluga, finansijskih struktura i novih tehnika upravljanja rizicima su usloveli neophodnost donošenja odredbi Bazela II i pratećih dokumenata (Milojević, 2008).

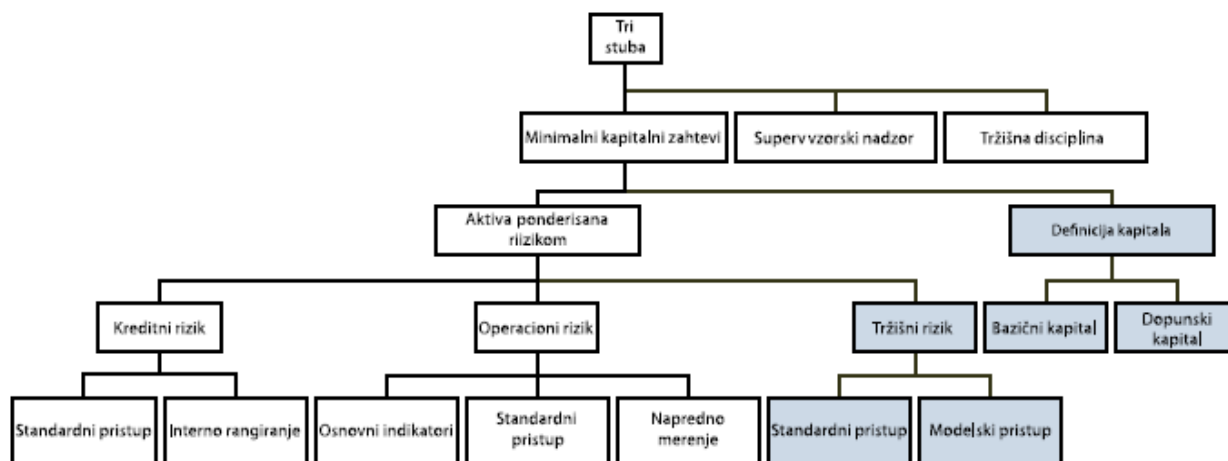
Bazel II predstavlja novi koncept izračunavanja adekvatnosti kapitala banke, nudeći pri tome nova pravila u mjerenju i upravljanju rizicima kojima je banka izložena u svom poslovanju. S obzirom da

je kapital osnova rasta banaka i zaštita od neočekivanih gubitaka, Bazel II definiše kolika je vrijednost sopstvenog kapitala banke dovoljna za pokriće svih neočekivanih gubitaka. Svrha toga je da sopstveni kapital koji ima primarnu funkciju zaštite banke od rizika insolventnosti bude uvijek odgovarajuće vrijednosti prilagođene rizičnoj izloženosti banke.

Proces definisanja adekvatnosti kapitala ima bitnu ulogu za rast, razvoj i stabilnost banke. Naime, prenizak kapital banke stvara mogućnost nesposobnosti apsorpcije gubitaka, veću vjerovatnost bankrota, i samim tim ugrožavanje depozitara. Nasuprot tome, previsoki kapital onemogućuje ostvarivanje dovoljno visokih uticaja na izvore sredstava, i samim tim dovodi i do problema profitabilnosti poslovanja.

Glavni cilj Bazela II je obuhvatanje kompleksnog profita rizika na kapital banke kao cjeline, te usklađivanje strategije rizika i sopstvenog kapitala. Bazelom II se žele postići usklađivanje regulatornog kapitala sa bančnim rizičnim profilom i jačanje globalnog finansijskog stanja (Ljubić, 2009). Drugi Bazelski sporazum, usaglašen u toku 2002. godine, a čija se puna primjena ostvaruje od 2006. godine uključuje (Hadžić, 2009):

- Obezbeđuje veću osjetljivost na arbitražne poslove i inovacije na finansijskom tržištu, što zahtijeva fleksibilnije propise u odnosu na Bazel I;
- Prepoznaje različitu izloženost riziku kod različitih banaka, eventualnu primjenu različitih metoda da bi se procijenila izloženost riziku i moguće prilagođavanje različitog nivoa potrebnog kapitala;
- Proširuje vrste rizika koje se uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja potrebnog nivoa kapitala i uspostavlja minimalni nivo potrebnog kapitala za pokrivanje kreditnog, tržišnog i poslovnog rizika, sa karakteristikom veće osjetljivosti u odnosu na prethodni bazelski sporazum;
- Zahtijev da svaka banka razvije sopstvene interne modele rizika upravljanja i testove na stres u procijeni sopstvene izloženosti riziku u različitim tržišnim uslovima;

Slika 1. Bazel II (Sektor za istraživanja i statistiku – Odeljenje za saradnju sa EU i ECB, u saradnji sa Sektorom za kontrolu banaka i Sektorom za platni promet, 2006)

- Zahtjev da svaka banka utvrdi sopstvenu potrebu za kapitalom, bazirano na izloženosti riziku, koji može da bude podvrgnut reviziji od strane nadzorne institucije, uz poštovanje principa „razumnosti“;

Promoviše veće učešće javnosti u uvid stvarnog finansijskog stanja svake banke, što bi moglo da disciplinuje banke da izbjegavaju preveliki rizik. Bazel II je veoma složen koncept i obuhvata dosta elemenata u okviru svoje strukture. U skladu sa tim, a u cilju sveobuhvatnosti analiziranja drugog Bazelskog sporazuma, na slici 1 je prikazana struktura Bazela II.

Glavna karakteristika Bazela II je njegova struktura koja se zasniva na tri osnovna stuba (Milojević, 2008):

- Prvi stub – minimalni zahtjev za kapitalom;
- Drugi stub – proces kontrole nad adekvatnošću kapitala;
- Treći stub – tržišna disciplina.

4 BAZEL III

4.1 Nastanak Bazela III

Globalna finansijska kriza je pokazala svu nedovoljnost standarda Bazela II, pa je stoga 2010. godine donijet novi set standarda pod nazivom Bazel III. Osnovna ideja Bazela III je obezbijediti što više kapitala i pooštriti upravljanje likvidnošću, odnosno ojačati sposobnost bankarskog sektora da apsorbuje različite vrste šokova. Bazel III donosi kombinaciju mnogo

strožije definicije kapitala, viših minimalnih zahtjeva i uvođenje novog zaštitnog kapitala, koji treba da osigura da će banke biti sposobne u daleko većoj mjeri da se suprotstave svim potencijalnim šokovima. Bazel III daje i više slobode regulatornim tijelima da diktiraju dinamiku uvođenja promjena i da propisuju dodatne posebne zahtjeve za svaku zemlju.

Bazel III uvodi sljedeće nove fundamentalne elemente:

- Kapitalne amortizere i novu definiciju kapitalne adekvantnosti,
- „Leverage ratio“ kao zaštita za dalju izloženost riziku i
- Međunarodno usaglašeni okvir likvidnosti kroz dva standarda.

Novi pojam „common equity“, kao najkvalitetniji oblik kapitala, obuhvata kapital stečen prodajom običnih akcija i zadržanu dobit i sa sadašnjeg nivoa od 2% povećava se na 4,5%. Ostali oblici kapitala u okviru Tier-a I mogu učestvovati sa 1,5%. Takođe, „Tier I“ se povećava sa 4% na 6%, dok „Tier II“ može predstavljati samo 2% kapitala. Uvodi se i pojam zaštitnog kapitala koji predstavlja 2,5%, radi apsorpcije svih negativnih šokova u kriznim vremenima. Preporučeno je i formiranje anticikličnog kapitala, ali njegovo formiranje nije obavezno. U tabeli 1 je prikazana struktura potrebnog kapitala prema pravilima Bazela III.

Leveridž ratio predstavlja odnos kapitala i ukupne izloženosti. Predviđeno je da za kapital prvog reda ovaj ratio iznosi minimum 3%.

Tabela 1 Kapitalna adekvatnost prema Bazelu III

Elementi	Common Equity	Tier 1	Ukupan kapital
Minimum	4,5%	6%	8%
Zaštitni kapital	2,5%		
Ukupni kapital	7%	8,5%	10,5%
Anticiklični kapital (opciono)	do 2,5%		

Kada je u pitanju likvidnost definišu se dva međunarodno uporediva standarda likvidnosti. Racio pokriva likvidnosti („liquidity coverage ratio“), koji se odnosi na kratkoročnu likvidnost do 30 dana. Ovaj racio zahteva da odnos visokolikvidnih sredstava i neto gotovinskih odliva ima racio vrednost veću od 1. Ovaj standard treba da garantuje da će banka imati dovoljno kratkoročnih likvidnih sredstava, koje bi u uslovima krize mogla lako da unovči. Pokazatelj dugoročne likvidnosti je racio neto stabilnog finansiranja („Net stable funding ratio“). Ovaj racio zahteva da odnos stabilnih izvora finansiranja prema potrebnom iznosu bude, takođe, veći od 1.

Tabela 2 Implementacija Bazela III

Elementi	Početak implementacije	Zavšetak implementacije
Minimalni kapitalni zahtevi	2013	2015
Zaštitni kapital	2016	2019
Racio pokriva likvidnosti	2011	2015
Racio neto stabilnog finansiranja	2011	2018
Leverage racio	2011	2018

Bazel III daje prelazni period za implementaciju novih standarda. Rokovi primjene mogu se prikazati u tabeli 2.

Danas ne postoji opšteprihvaćena najbolja praksa koja bi dovela do stvaranja bankarskog sistema koji dobro funkcioniše u svim zemljama. Verovatno i to je razlog što postoji mnoštvo razlika u praksi supervizije i regulaciji bankarskog sistema. Na primjer, racio adekvatnosti kapitala u različitim zemljama varira od 4% do 20%. Vlasništvo države nad bankarskim sistemom varira od potpuno privatnog bankarskog sistema, do bankarskog sistema koji je 98% vlasništvo u državi,¹ prisustvo stranih banaka varira od 0% do 100%.

Na kraju, možemo zaključiti da nijedna supervizija ne može u potpunosti eliminisati sve rizike. Bankarstvo je posao koji nosi određenu dozu rizika i tako će biti i u budućnosti. Bez obzira da li superviziju obavlja centralna banka ili neka druga nezavisna agencija, ona ima ogroman značaj za očuvanje stabilnosti, efikasnosti i sigurnosti poslovanja kako pojedinačnih banaka, tako i bankarskog sistema u celini. Ekonomski ciklusi će biti prisutni i u budućnosti sa različitim potencijalnim uticajem na bankarski sistem, ali centralna banka mora imati spremnu strategiju za delovanje u slučaju bankarskih kriza. Procesi supervizije će ostati različiti i u budućnosti i oni će i dalje uvažavati različite političke, pravne i kulturološke aspekte zemlje. Takođe, u budućnosti treba očekivati redefinisane određenog broja bazičnih standarda za efektivnu bankarsku superviziju.

U paketu sa mjerama za unapređenje standarda Bazel II iz jula 2009. godine, Bazel III predstavlja sveobuhvatan odgovor Bazelskog komiteta za superviziju banaka na uticaj krize na regulative, superviziju i upravljanje bankarskim rizicima. Naime, Bazel III se bazira na dva komplementarna pristupa koji podržavaju osnovni koncept stabilnije banke (mikro pristup sigurnosti – nivo banke) i bankarskog sistema kao cjeline (makro pristup sigurnosti) u isto vrijeme.

¹ Argumenti u prilog državnog vlasništva u bankarskom kapitalu su da će država najefikasnije mobilizirati prikupljenu štednju, jer će se onda finansirati projekti koji su od širokog društvenog interesa, dok privatne banke vode računa samo o svojim interesima. Dodatno, na ovaj način bi se omogućilo investiranje u strateške sektore, izbegli

bi se krahovi tržišta kapitala i iskoristile bi se pozitivne eksternalije. Međutim, u praksi se pokazalo da država nema dovoljno znanja, da najčešće nastoji da politizuje upotrebu resursa, to jest da finansira politički pogodne projekte, koji često nisu i ekonomski efikasni

Posredstvom pravila Bazela III je znatno povećan kvalitet i nivo kapitala koji će banked a drže u rezervi. Viši kvalitet kapitala podrazumijeva i veći kapacitet za apsorpciju gubitaka. Iz tog razloga je ključni element nove definicije kapitala veći fokus na osnovni kapital. S obzirom na to da se direktno koristi za pokriće gubitaka, osnovni kapital banke je najefikasniji tip kapitala. Minimalni zahtijev za osnovnim kapitalom je putem Bazela III podignut na 4,5% ponderisane aktive sa 2% predviđenih Bazelom II. Pored ovog, banke će morati da minimalni iznos kapitala dopune sa “zaštitnim iznosom” osnovnog kapitala od 2,5% sredstava, što podiže ukupni regulatorni zahtijev za osnovnim kapitalom koji će banke morati da drže na 7% (Stanimirović, 2012).

Osnovna svrha „zaštitnog iznosa” za kapitalom je da osigura da banke održavaju iznos kapitala koji se može koristiti za apsorpciju gubitaka tokom perioda finansijskih i ekonomskih pritisaka. Bankama će biti dozvoljeno da povlače “zaštitni iznos” u kriznim periodima, s tim da što je nivo kapitala banke bliži minimalnom zahtijevu, veća su i ograničenja na raspodjelu dobiti. Ovim se pomaže da se osigura dostupnost kapitala za podršku tekućeg poslovanja banaka tokom kriznih perioda, čime se učvršćuje cilj čvrste supervizije i upravljanja bankama i namjerava da se reši problem isplata bonusa i dividend u periodima pogoršanih kapitalnih pozicija banke.

Događaji koji su se zbili u su pokazali da banke mogu da budu mnogo više izložene rizicima, a da pri tome nisu u mogućnosti da izvrše dodatnu kapitalizaciju u promjenljivim tržišnim uslovima. Na osnovu toga će navedena pravila Bazela III biti uvođena postupno, kako bi se bankama ostavilo dovoljno vremena da se prilagode novim zahtijevima i kako se ne bi ugrozio ekonomski oporavak od finansijske krize kroz kreditni slom do kojeg se može doći ukoliko bi slabije banke stopirale kreditne plasmane u cilju ispunjenja novih zahtijeva.

Važno je napomenuti da su sve države članice Bazelskog komiteta morale da počnu sa prevođenjem Bazel III pravila u nacionalne regulative i zakone do 2013. godine, kao krajnjeg roka, kada je Bazel III stupio na snagu. On će biti primjenjivan fazno do 2019. godine. Pored toga, banke će morati da počnu sa pripremama za primjenu ovih standarda.

Svi standardi su podijeljeni u faze (Stanimirović, 2012, str. 60):

- Racio pokrića kratkoročne likvidnosti je postao minimalni standard u 2015. godini, a racio dugoročnog neto finansiranja će postati minimalni standard 2018. godine, sa periodom posmatranja koji će omogućiti supervizorima da postignu snažnije izvještavanje u ovom periodu. Postoje određena očekivanja da bi nedostatak podataka i iskustava vezano za regulativu o likvidnosti, koji su manje kompletni u poređenju sa onima vezano za regulativu o kapitalu, trebalo da bude prevaziđen sa ovim pristupom;
- Očekivanje Bazelskog komiteta u odnosu na leverage racio u tranzicionom periodu je relativno precizna promjena da li su predloženi dizajn i kalibracija odgovarajući za pun kreditni ciklus i za različite tipove poslovnih modela. U prvaj polovini 2017. godine je sprovedeno prilagođavanje u odnosu na rezultate primjene i promjene, kao priprema za Nivo 1 tretman od početka 2018. godine.

4.2 Ciljevi uvođenja Bazela III

Usvojena pravila Bazela III imaju za cilj da unaprede sposobnost bankarskog sektora da apsorbuje šokove koji proizilaze iz finansijskih i ekonomskih stresnih situacija, ma kakvi uzroci doveli do ovih situacija, umanjujući pri tom rizik prelivanja krize iz finansijskog sektora u realnu ekonomiju.

Ciljevi uvođenja Bazela III su (Ljubić, 2015):

- Postizanje ravnoteže između zahtijeva za izgradnjom i održavanjem stabilnih finansijskih sistema sa jedne strane i postizanja potrebnog kreditnog nivoa, sa druge strane;
- Svođenje na najmanju mjeru angažovanja sredstava države i poreskih obveznika za pokriće gubitaka i sanaciju privatnih finansijskih institucija.

U slučaju da se napred navedeni ciljevi sprovedu, sporazum Bazel III bi trebalo da doprinese dugoročnoj finansijskoj stabilnosti i prosperitetu. Bazel III podrazumijeva mnogo strožije zahtijeve za kapitalom, u odnosu na Bazel II, viših minimalnih zahtijeva i uvođenje novog zaštitnog kapitala koji treba da osigura da će banke biti

sposobne u daleko većoj mjeri da se suprotstave teškoćama koje se javljaju u periodima ekonomskog i finansijskog stresa te da podrže ekonomski rast. Na osnovu Nouta Wellinka, predsednika Bazelskog komiteta za superviziju banaka, instrumenti za realizaciju ovih ciljeva su (Wellink, 2011):

- Strožija definicija kapitala koji čini Stub I i Stub II: Podizanje zahtjeva za minimumom kapitala;
- Uvođenje obaveze formiranja dodatnog zaštitnog kapitala;
- Uvođenje racia leveridža i uvođenje racia likvidnosti.

4.3 Struktura Bazela III

Ekonomska kriza u svijetu je pokazala da primjena pravila i mjera definisanih Bazelskim sporazumom

Tabela 3 Mikro i makro pristupi sigurnosti

MIKROPRISTUP SIGURNOSTI				MAKROPRISTUP SIGURNOSTI	
Od 0 do 4,5%	Od 4,5% do 6%	Od 6% do 8%	Od 8% do 10,5%	Od 10,5% do 13%	Preko 13%
Akcijski kapital – determinisani minimum 4,5%	Neakcijski osnovni kapital – najmanje 1,5% preko iznosa akcijskog kapitala	Dopunski kapital – najmanje 2% preko iznosa osnovnog kapitala	Rezerva kapitala – u vidu akcionarskog kapitala. Pad kapitala banke ispod navedenog nivoa utiče na ograničenja u isplati dobiti	Kontraciklična rezerva – u vidu akcionarskog kapitala – primjena zavisi od kreditne aktivnosti banke na lokalnom i međunarodnom nivou	Sistemske važne banke Predviđeni dodatni nivo kapitala 1 – 2,5% u vidu akcijskog kapitala

Izvor: Udruženje banaka Srbije, 2011, Bankarstvo, Bankarstvo 1/20, Beograd, s. 45.

Mikropristup – nivo jedne banke koji se odnosi na jačanje sposobnosti pojedinačnih bankarskih sistema da odole negativnim šokovima na okruženja. Na osnovu toga, može se reći da je ključna stvar reforme usmjerena ka jačanju kapitala i likvidnosti, uz unapređenje pristupa supervizije upravljanja rizika, te uz veću transparentnost i objavljivanje podataka.

Implementacija mjera Bazela III će se pozitivno reflektovati na (Đerić, 2014):

- Poboljšanje kvaliteta i kvantiteta kapitala;
- Šire obuhvatanje rizika, sa akcentom na aktivnosti vezane za tržište kapitala;

Il nije ispunila očekivanja o pitanju zaustavljanja negativnih posljedica na stabilnost bankarskog sistema. U cilju poboljšanja sposobnosti bankarskog sistema u pogledu amortizacije negativnih influencija koji proizilazi iz finansijske i ekonomske krize, te ujedno i da se spriječi prelivanje krize iz finansijskog sektora u realni sektor, Bazelski komitet za superviziju je kreirao novi sporazum Bazel III.

Bazel III predstavlja sporazum modifikacije kapitalnog okvira, koji u relaciji sa implementacijom globalnih minimalnih standarda za likvidnost produkuje globalnu finansijsku reformu. Reforma se ogleda kroz primjenu mikro i makro pristupa u okviru kojih su definisani novi zahtjevi za kapitalom – novi limiti. Oni su prikazani u Tabeli 3.

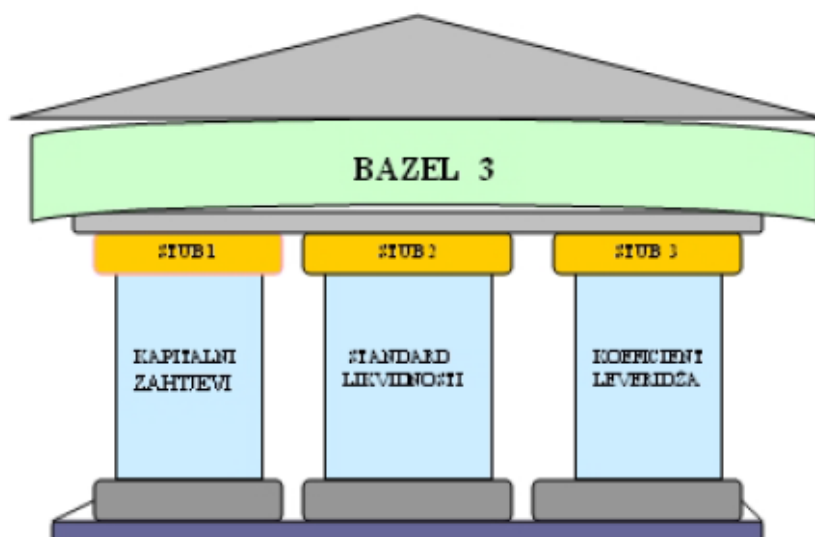
- Uspostavljanje jačeg sistema supervizije, upravljanje rizikom i transparentnost.

U namjeri da se sa uspjehom uokviri uticaj sistemskog rizika, neophodno je sa jedne strane smanjiti procikličnost, a sa druge strane treba sa posebnom pažnjom pratiti korelacije i zajedničke eksponiranosti između banaka i drugih finansijskih institucija, sa akcentom na one koje su okarakterisane kao sistemske važne. Procikličnost se može okarakterisati kao korelacija između finansijskog i realnog sektora, gdje tendencije u finansijskom sektoru produkuju jače promjene u realnom sektoru. Iz ugla smanjenja procikličnosti, prema novom sporazumu su banke u obavezi da

izdvajaju rezervni kapital, koji mogu da povuku u periodima nestabilnog poslovanja. Pored toga, drugi bitan način za smanjenje procikličnosti su kontraciklične rezerve. Naime, riječ je o novoj kategoriji rezervnog kapitala, koji može da posluži za pokriće gubitaka koji mogu nastati kada se period nekontrolisane ekspanzije kredita zameni sa periodom vidnog usporavanja kreditnih aktivnosti.

Nekontrolisana ekspanzija kredita potencijalno inicira pojavu sistemskog rizika, koja inicira prevaljivanje gubitaka sa finansijskog sektora na realni sektor. Na osnovu toga, kreatori Bazelskog sporazuma smatraju da je opravdano izdvajanje kontraciklične rezerve, u slučaju da ekspanzija kredita utiče na pojavu sistemskog rizika.

Smanjenje procikličnosti je važan iskorak ka uspješnom upravljanju sistemskim rizikom, ali ne i dovoljan. Kako bi se upotpunio napor ka željenom uokviravanju sistemskog rizika, nadležni odbor za superviziju je usvojio standarde koji će se kreirati za finansijske institucije, u skladu sa njihovom pozicijom u globalnom sistemu i sa akcentom na sistemski važne banke, a ne samo sa stanovišta rizičnosti. Najprije je neophodno identifikovati sistemski važne banke. Na osnovu Bazela III, banke koje budu prepoznate kao sistemski važne će biti u obavezi da dodatno povećaju nivo kvalitetnog kapitala za 1-2,5% u odnosu na vrijednosti rizične imovine, kako bi uspješnije apsorbivale negativne influencije potencijalnih budućih finansijskih i ekonomskih kriza. Na Slici 2 je prikazana Struktura Bazela III.

Slika 2. Struktura Bazela III (Đerić, 2014, str. 298)

Bazelski sporazum III je strukturiran od tri stuba (Đerić, 2014, str. 297):

- Prvi stub – kapitalni zahtjevi;
- Drugi stub – standard likvidnosti;
- Treći stub – koeficijent leveridža.

Stroži kapitalni zahtjevi, uz primjenu standarda likvidnosti i koeficijenta leveridža treba da doprinesu jačanju kapitala i likvidnosti banke.

4.3.1 Kapitalni zahtjevi

Svjetski bankarski sistemi su se tokom protekle krize upustili u razne tokove, bez adekvatnog nivoa kvalitetnog kapitala. U takvim okolnostima bankama je bio potreban svež kapital, kao odgovor na nadolazeće poremećaje, ali do njega je bilo veoma teško doći. U namjeri da se

prevaziđu isti i slični problemi, vezani za visinu kapitala potrebnog za pokriće potencijalnih gubitaka u budućnosti, bazelski odbor je ponudio novi okvir kapitala koji se razlikuje u odnosu na prethodni i odnosi se na (Udruženje banaka Srbije, 2011):

- Izmenu strukture kapitala – osnovnog i sekundarnog;
- Ukidanje dodatnog kapitala za pokriće tržišnog rizika;
- Povećanje visine potrebnog kapitala;
- Uvođenje nove kategorije kapitala – stabilizaciona rezerva za potrebe amortizovanja budućih poremećaja.

Najvažnija promjena se desila u strukturi primarnog kapitala, gdje je došlo do odvajanja

zajedničkog akcionarskog kapitala od dodatnog kapitala, koji je determinisan za pokriće gubitaka. Naime, riječ je o akcionarskom kapitalu, koji se formira prodajom običnih akcija u izdanju banke ili supsidijara banaka. Pored toga, u elemente akcionarskog kapitala ulazi neraspoređena dobit koja se uzima u kalkulaciji zajedničkog akcionarskog kapitala.

Za razliku od prethodnog sporazuma, putem Bazela III je predviđeno strože izuzimanje loših aktiva, koje će se usmjeriti i na akcionarski kapital, u namjeri da se dostigne viši nivo kvaliteta kapitala koji će proizvesti poboljšanje kapaciteta banaka za apsorpciju gubitaka. Banke su u cilju ispunjenja minimalnih zahtjeva za kapitalom prema novom sporazumu u obavezi da povećaju svoj akcionarski kapital uz pomoć dokapitalizacije. Pored toga, u sastav dodatnog kapitala ulaze instrumenti koje su emitovale banke, a koji su ispunili uslove za klasifikaciju u višu kategoriju i da ne pripadaju akcionarskom kapitalu, kao i akcijska premija od instrumenata, koji su uključeni u

dodatni kapital. U sekundarni kapital ulaze instrumenti koje su emitovale banke ili supsidijarne banke, a koji su ispunili uslove za klasifikaciju i ne pripadaju dodatnom kapitalu. Pored toga, u sekundarni kapital ulaze i neke rezerve za pokriće gubitaka (Đerić, 2014).

Posredstvom paketa reforme kapitalnog okvira, pored izmjene strukture regulatornog kapitala, predloženo je povećanje zahtjeva za akcionarskim kapitalom sa 2% na 4,5% aktive banke. Pored toga, bankama se nalaže da u stabilnom periodu poslovanja kreiraju dodatne rezerve kapitala od 2,5% njene aktive, tako da stopa adekvatnosti kapitala, mjerena kao odnos kapitala i rizično ponderisane aktive treba biti 7%. U slučaju da kapital banke padne u međuzonu, između 4,5% i 7%, banke će imati obavezu da ograniče isplatu dividendi i bonusa zaposlenima sve do dizanja nivoa kapitala na 7% ili više. Isto tako, minimum zahtjeva za visinom primarnog kapitala će biti povećan sa 4% na 6%. Promjene su prikazane u Tabeli 4.

Tabela 4 Zahtjevi za kapital i rezerve kapitala prema Bazelu III

R.br.	Kapitalni zahtjev	Akcionarski kapital	Primarni kapital	Ukupni kapital
1.	Minimum	4,5%	6,0%	8,0%
2.	Rezerva kapitala	2,5%		
3.	Minimum plus rezerva	7,0%	8,5%	10,5%
4.	Kontraciklična rezerva	0-2,5%		

Izvor: (Đerić, 2014, str. 299)

Na osnovu navedenog je moguće konstatovati da se prvim stubom Bazelskog sporazuma 3 determiniše minimalan nivo potrebnog kapitala banaka.

4.3.2 Standardi opšte likvidnosti

Svjetska finansijska kriza je stavila u fokus pažnje bankarske stručne javnosti značaj vođenja politike likvidnosti, obzirom da su mnoge banke, i pored adekvatne kapitalne osnove, imale probleme na planu upravljanja likvidnošću. Kriza je podsjetila da se politika veće profitabilnosti, kao izvora kapitalizacije i bolje kapitalne adekvatnosti banke, mora voditi na način da se ne ugrozi likvidnost.

Bazelski komitet je reagovao na ovakav razvoj događaja i 2008. godine je objavio „Principe supervizije i dobrog upravljanja rizikom likvidnosti“. Posredstvom ovog dokumenta je

želeo da inicira unapređenje upravljanja rizicima u ovoj oblasti, davanjem sljedećih preporuka (Matić, 2011):

- Da je banka odgovorna za dobro upravljanje likvidnošću, što podrazumijeva i pragove tolerancije u pogledu izloženosti ovom riziku, koji moraju biti adekvatni poslovnoj strategiji i ulozi banke u finansijskom sistemu;
- Da bi stariji menadžment trebalo da razvije strategiju, politike i praksu upravljanja rizikom likvidnosti u skladu sa prihvatljivom tolerancijom rizika u banci, ali i da bude siguran da će banka održati dovoljnu likvidnost;
- Da bi banka trebalo da ima dobar proces identifikovanja, mjerenja, monitoringa i kontrole izloženosti riziku likvidnosti, kao i obuhvatnu projekciju gotovinskih tokova, koja

nastaje iz sredstava, obaveza i vanbilansnih stavki u jednom dužem vremenskom horizontu;

- Da bi banka trebalo da sprovodi stres testove na redovnoj osnovi u odnosu na ove izloženosti, ali i da redovno objavljuje informacije i time omogućiti da učesnici na tržištu donose informisane odluke o njenoj likvidnoj poziciji.

Princip koji se odnosi na ulogu supervizije preporučuje obuhvatan pristup procjeni okvira za upravljanje rizikom likvidnosti u banci. U cilju kompletiranja ovih principa i dodatnog ojačanja okvira za upravljanje rizikom likvidnosti u banci, komitet je razvio dva minimalna standarda za finansiranje likvidnosti (Matić, 2011, str. 160):

- Racio pokrića likvidnosti – trebalo bi da obezbjedi otpornost banke na poremećaje u likvidnosti u horizontu dužem od 30 dana, u smislu visoko kvalitetne likvidne aktive koja se drži u rezervi, da kompenzira neto gotovinske odlive. Racio se utvrđuje na osnovu rezultata kratkoročnog stres scenarija koji se kreira na osnovu ulova definisanih Dokumentom o Bazel III pravilima. Visoko kvalitetna likvidna aktiva koja se drži u rezervi ne bi smjela biti opterećena, odnosno morala bi biti likvidna na tržištu u vrijeme stresa i odobrena od strane centralne banke;
- Racio stabilnog neto finansiranja – zahtijeva minimalni iznos stabilnih izvora finansiranja u banci u odnosu na likvidni profil sredstava, kao i potencijal za kontingent likvidnih potreba po osnovu vanbilansnih obaveza u periodu dužem od godinu dana. Ovaj racio je modeliran da obezbjedi održivu ročnu strukturu sredstava i obaveza u bilansu banke.

Radi kreiranja koncepta harmonizovane supervizije i eliminisanja velikog broja različitih mjera za koje je utvrđeno da postoje u zemljama članicama, Bazelski komitet je razvio set zajedničkih mjera koje bi trebalo da se razmotre kao minimum tipova informacija koje bi supervizori mogli koristiti. Monitoring bi obuhvatao sljedeće: neusklađenost ugovorene ročnosti, koncentraciju finansiranja, raspoloživih neopterećenih sredstava koja bi potencijalno mogla da budu korišćena kao kolateral za obezbjeđeno finansiranje, procjenu LCR-a u svakoj značajnoj

valuti u cilju monitoringa i upravljanja valutnim rizikom, monitoring tržišnih alata. Supervizori mogu da koriste dodatne mjere radi obuhvatanja specifičnih rizika u svojoj jurisdikciji.

Posle perioda razmatranja, racio pokrića kratkoročne likvidnosti je postao minimalni standard od 2015. godine, dok će racio dugoročnog neto finansiranja da postane minimalni standard od 2018. godine. Komitet će sprovesti rigorozni proces izveštavanja kako bi pratio rati za vrijeme prelaznog perioda i nastaviće da revidira efekte uvođenja ovih standarda na finansijska tržišta, kreditni i ekonomski rast, tretirajući nenamjerne posljedice kao obavezne.

4.3.3 Koeficijent leveridža

Leveridž predstavlja metodu mjerenja rizika i njegove neželjene influencije na kapital banke. Njegova primjena naročito dolazi do izražaja u periodima ekonomskih i finansijskih kriza, koje na makro nivou proizvode visoke stope finansijskog rizika, što je bio slučaj i u toku posljednje finansijske krize, gdje je to bio predmet analize od strane Bazelskog odbora. U okviru Bazela III je kreiran modifikovani koeficijent leveridža, odnosno pokazatelj solventnosti, koji treba da bude prepreka nekontrolisanom narušavanju relacije između visine potrebnog kapitala i nivoa njegove eksponiranosti riziku, te da bude jednostavan za primjenu, transparentan i čija mjera treba da bude produžena ruka u pogledu determinisanja zahtijeva za kapitalom. Naime, riječ je o koeficijentu koji odražava odnos kapitala eksponiranosti banke, a računa se kao mjesečni prosek na kvartalnom nivou. Sporazumom je predviđena minimalna stopa koeficijenta leveridža od 3%, koja je bila predmet analize i praćenja tranzicionog perioda faze monitoringa.

U cilju proračuna koeficijenta leveridža, Bazelom III je predviđeno da era kapitala bude primarni kapital, koji treba da bude umanjen za odbitne stavke koje su definisane navedenim sporazumom. Među odbitne stavke od ukupnog primarnog kapitala spadaju (Đerić, 2014, str. 300):

- Ulaganje banaka u druge finansijske institucije (banke, osiguravajuća društva, mikrokreditne organizacije, fondove) pod uslovom da su van okvira regulatorne konsolidacije;

- Aktiva navedenih finansijskih institucija koja je involvirana u računovodstvenoj konsolidaciji, ali da pritom nije obuhvaćena regulatornom konsolidacijom.

Pomenute odbitne stavke primarnog kapitala su ujedno i odbitne stavke i u determinisanju ukupne ekspaniranosti banke, a sve to u namjeri da se kroz eliminisanje nepotrebnih kalkulacija leveridža postigne dosljednost u proračunu mjere kapitala i mjere njegove ekspaniranosti ka riziku.

U fokusu mjera ekspaniranosti se prati isključivo računovodstvena mjera izloženosti, kojom se podrazumijeva sljedeće (Đerić, 2014):

- Nederivatne bilansne ekspaniranosti iz kojih su isključene dodatne rezerve;
- Valorizacija ekspaniranosti bilansnih pozicija prije aktiviranja instrumenata kolaterala (depoziti, jemci i drugi).

Pored toga, u okviru računovodstvene mjere ekspaniranosti su obuhvaćene i finansijske transakcije hartijama od vrijednosti i derivatima (opcije i fjučersi). Za determinisanje mjere ekspaniranosti finansijskih transakcija po hartijama od vrijednosti, te finansijskih transakcija po derivatima se koriste pravila kreirana u Bazelu II.

4.4 Izazovi nove regulative Bazela III

Regulatore u budućnosti očekuje širok spektar izazova, ali i učesnike na koje će se regulative odnositi. Problemi sa kojima su se suočile zemlje centralne i istočne Evrope, a koji su kao posljedicu imali probleme likvidnosti, se može podvesti pod problem cross border kredita, budući da su se krajem 2008. godine korporativni korisnici pomenutih kredita suočili sa problemom otplate kredita a to je značilo i problem likvidnosti kreditora u suštini, budući da je njihova likvidnost gotovo promptno presušila. Od tog trenutka do danas, problem likvidnosti je glavna tema kojom su bankarski sektori širom svijeta prilično zaokupljeni imajući u vidu da se sada suočavaju sa novim fenomenima – viškom likvidnosti (Zipovski, 2016).

4.5 Primjena Bazela III u Crnoj Gori

Odgovornost za regulisanje monetarne politike u Crnoj Gori je u nadležnosti Centralne banke. Ona predstavlja jednu od najznačajnijih centralnih

banaka u svijetu, pošto je počela sa radom 2001. godine. Ona je osnovana Zakonom o Centralnoj banci. Centralna banka ispunjava obaveze koje su joj dodeljene Ustavom Banaka. Najznačajnije funkcije Centralne banke su: supervizija bankarskog sistema, ona je bankar države i vrši redovna mikroekonomska istraživanja, prikazujući preporuke za sprovođenje adekvatne ekonomske politike, kontroliše i obavlja međubankarski platni promet u zemlji i ka drugim zemljama, ima ulogu fiskalnog agenta. Pored navedenih, Centralna banka Crne Gore je odgovorna za pripremu terena i primjenu Bazela III u Crnoj Gori (Dragosavac, 2017).

U decembru 2010. godine, u Centralnoj banci Crne Gore je održan sastanak na kojem su prezentovane informacije u primjeni Bazela III. Na Savjetu je prezentovana informacija o primjeni Bazela III u kojoj je prikazan redoslijed i novine koje ovaj međunarodni standard donosi u poslovanju bankarskog sistema.

Bazel III predstavlja dio kontinuiranog napora Bazelskog komiteta za bankarsku superviziju u pravcu daljeg unapređenja regulatornog okvira sa ciljem poboljšanja kvantiteta i kvaliteta kapitala, kako bi se obeshrabilo neumjereno zaduživanje i preuzimanje rizika od strane finansijskog sektora. Na kraju sastanka je konstantovano da su i dalje prisutni određeni rizici po finansijsku stabilnost i ukupan nivo rizika je ocjenjen kao umjeren (Centralna banka Crne Gore, 2017).

Nakon toga, Odbor Udruženja banaka i drugih finansijskih organizacija je na sednici održanoj 3. jula 2014. godine, razmotrio Izveštaj o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pregovaračkim poglavljem 9 EU – Finansijske usluge.

Postavlja se pitanje kako krenuti u implementaciju standarda Bazel 3 u Crnoj Gori, koji se odnose na superviziju i upravljanje rizikom likvidnosti (Privredna komora Crne Gore, 2017).

Kada govorimo o Crnoj Gori, primjena Bazela III koji podrazumijeva unaprjeđenje standarda koje banke trebaju da primjenjuju u poslovanju i koji su implementirani u direktivama i uredbama EU se očekuje. Ključna unaprjeđenja se odnose na proračun i mjerenje adekvatnosti kapitala i likvidnosti banaka. Bazel III je u fazi izrade, što podrazumeva donošenje novog Zakona o bankama i podzakonske akte. Planirani početak

primjene Bazela III je sredina 2018 godine (Gore, Crnogorska privreda u 2016. godini, 2017).

Potvrda primjene Bazela III u skorije vrijeme u Crnoj Gori je realizovan seminar na temu kvalitetnije pripreme implementacije standarda Bazela III u organizaciji Udruženja banaka Crne Gore.

Cilj seminara je bio upoznavanje zaposlenih u bankama u Crnoj Gori sa implikacijama regulatornog Bazela III okvira, njegovim ciljevima i ključnim promjenama koje donosi sa aspekta kapitalne adekvatnosti, operativnog rizika i rizika likvidnosti kao i spajanja i akvizicija (M&A). Pored toga, pažnja je posvećena ulozi organizacionih djelova koji upravljaju aktivom i pasivom banke, potrebnim procedurama i politikama ALCO komiteta, kao i adekvatnoj strukturi relevantnih risk limita.

Drugi deo seminara je usmeren na teme rizika kamatnih stopa, rizika likvidnosti i njegovom adekvatnom upravljanju. Seminar je imao interaktivan pristup i fokusiran na praktične primjere koji mogu biti primijenjeni u finansijskim institucijama u Crnoj Gori. Prezentovani materijal i studije slučajeva je podržao kontekst realnosti finansijskog tržišta u Crnoj Gori, a rješenja do kojih se došlo uz primjenu iskustava samih učesnika seminara, originalnosti svake banke za sebe razmatrale su se u skladu sa potrebama i specifičnostima lokalnog tržišta (Udruženje banaka Crne Gore, 2017).

Dakle, Bazel III je skup pravila i standarda koji će se u Crnoj Gori primjenjivati od sredine naredne godine. Do tog trenutka, Centralna banka Crne Gore ima zadatak da pripremi i što bolje upozna bankare sa obavezama iz Bazelskog sporazuma. Primjenom Bazela III će se unaprijediti bankarski sektor u Crnoj Gori u pogledu prevazilaženja rizičnih događaja.

4.6 Procjena uticaja Bazela III u budućnosti

Radi sveobuhvatnosti analize Bazela III, neophodno je prikazati procjenu uticaja ovog standarda na rad banaka u budućnosti. Na osnovu svih relevantnih studija postoji globalni nedostatak redovnog osnovnog kapitala (Birov, 2011):

- BCBS (263 banke iz 23 države): do 2019. godine nedostaje 602 milijarde € kapitala;

- CEBS (246 banaka iz 21 države): do 2019. godine nedostaje 291 milijarda € kapitala.

Sa druge strane, na osnovu svih relevantnih studija postoji globalni nedostatak likvidnosti (likvidnih instrumenata) (Lončar, 2015):

- BCBS (263 banke iz 23 države): do 2019. godine nedostaje 1.730 milijardi €;
- CEBS (246 banaka iz 21 države): do 2019. godine nedostaje 1.000 milijardi €.

Pored toga, postoji i globalni nedostatak dugoročne likvidnosti (izvora finansiranja) (Birov, 2011, str. 10):

- BCBS (263 banke iz 23 države): do 2019. godine nedostaje 2.890 milijardi €;
- CEBS (246 banaka iz 21 države): do 2019. godine nedostaje 1.800 milijardi €.

Najveći broj stručnjaka smatra da će nova pravila koja donosi Bazel III da poveća trenutne količine kapitala banaka i pojačati amortizere u nedostatku likvidnosti, te neće znatnije smanjiti kreditiranje ili naštetiti globalnoj ekonomiji. Takve rezultati su predstavljeni kroz studiju Međunarodnog monetarnog fonda. Studija tvrdi da su strahovi među finansijskim institucijama zbog uvođenja novih kapitalnih zahtjeva Bazela III kao što su povećanje osiguranih depozita, pooštavanje pravila o derivatima preuveličana.

Naime, u studiji se navodi i da se čini da banke imaju sposobnost da se prilagode regulatornim promjenama bez poteza koji bi naštetili širem privredivanju. Ističu da banke već sada povećavaju kapitalnu bazu zbog svjetske finansijske krize i trebalo bi biti sposobne da apsorbuju nešto više troškove. Studija procjenjuje kako će rast troškova regulacije dugoročno povećati prosečne kamatne stope banaka u proseku za 28 baznih bodova u Americi, 17 baznih bodova u Evropi i osam baznih bodova u Japanu.

Nova pravila, koja pooštavaju zahtjeve za kapitalom i likvidnosti, banke su oštro kritikovale tvrdeći da će posljedica toga biti smanjen plasman kredita, a samim time i privredni rast. Takođe, Institut za međunarodne finansije smatra da će Bazel III smanjiti svjetski BDP za 3,2% i povećati kamatne stope za petpostotnih bodova u SAD i Evropi. Međutim, biće i kratkoročnog dodatnog troška te će nastati dodatni tranzicijski troškovi s obzirom da će banke povećati kapital i likvidnost (Bašić, 2012).

Procjenjuje se da je ukupan manjak u kratkoročnom finansiranju zbog novog pokrića likvidnosti oko 1,3 trilionu €. Primjena propisa Bazela III, ne uključujući promjene velikih sistema, procjenjuje se da će iznositi 45 miliona € do 70 miliona € po banci, isključujući unapređenje rizika i finansijskih sposobnosti kapitala, finansiranja i upravljanja bilansom stanja. To je ekvivalentno 30 – 50% troškova Bazela II (Lončar, 2015, str. 30).

5 ZAKLJUČAK

Sporazum Bazel I je donet 1988. godine. Bazel I je sporazum o kapitalu banaka. Putem Bazela I su identifikovane osnove vrste kapitala prihvatljive nadzornim institucijama, uveden je prvi formalni standard za kapital koji je uzimao u obzir izloženost riziku od transakcija sa varijabilnim stavkama, fokusirana je pažnja prema kreditnom riziku, postavljeni su isti uslovi za određivanje potrebnog nivoa kapitala svake banke pojedinačno i propisani su minimalni nivoi potrebnog kapitala. Ogroman uspjeh Bazel I standarda se ogleda u primjeni u gotovo svim zemljama u kojima posluju internacionalne bankarske grupacije. Okosnicu Bazel I standarda čini uvođenje unificiranog okvira sa minimalnim standardom kapitala od 8% rizikom ponderisane aktive i istovremeno i formalno definisan ratio adekvatnosti kapitala. Pored toga, Bazel I je imao i brojne nedostatke. Na osnovu toga, 1993. godine je izvršena dopuna standarda. Neki od nedostataka Bazela I su otklonjeni kroz izmjene i dopune posredstvom uvođenja kapitalnog zahtijeva za tržišni rizik i instrumenata za ocjenu tržišnog rizika.

Sa druge strane, Bazel II je ustanovljen 2006. godine. On predstavlja novi koncept izračunavanja adekvatnosti kapitala banke, nudeći nova pravila u mjerenju i upravljanju rizicima kojima je banka izložena u poslovanju. Osnovni cilj Bazela II je obuhvatanje kompleksnog profita rizika na kapital banke kao cjeline i usklađivanje strategije rizika i sopstvenog kapitala. Bazel II se sastoji iz tri stuba : minimalni zahtijev za kapitalom, proces kontrole nad adekvatnošću kapitala i tržišna disciplina. Minimalni zahtijevi za kapitalom su osnova Bazela II. Drugi stub podrazumijeva primjenu preporuka iz oblasti supervizorskog nadzora. Bazel II definiše i kapitalne zahtijeve po osnovu operativnog rizika. Treći stub ima zadatak da podstiče tržišnu

discipline. U pogledu kreditnog rizika, Bazel II navodi dva osnovna načina za mjerenje: standardizovani pristup i interna klasifikacija. Prema Bazelu II, uprava je odgovorna za upravljanje operativnim rizikom koji se treba sprovesti u cijeloj organizaciji. Sa druge strane, tržišni rizik je rizik od gubitka u bilansnim i vanbilansnim pozicijama. Postoje tri osnovna načina za mjerenje tržišnog rizika.

Tokom 2009. godine, donesen je Bazel III. On predstavlja sveobuhvatan odgovor Bazelskog komiteta za superviziju banaka na uticaj krize na regulative, superviziju i upravljanje bankarskim rizicima. Ciljevi uvođenja Bazela III su postizanje ravnoteže između zahtijeva za izgradnjom i održavanjem stabilnih finansijskih sistema i postizanja potrebnog kreditnog nivoa i svođenje na najmanju mjeru angažovanja sredstava države i poreskih obveznika za pokriće gubitaka privatnih finansijskih institucija. Bazel III je sporazum modifikacije kapitalnog okvira, koji u relaciji sa implementacijom globalnih minimalnih standarda za likvidnost produkuje globalnu finansijsku reformu. Bazel III se sastoji iz tri stuba: kapitalni zahtijevi, standard likvidnosti i koeficijent leveridža. U pogledu kapitalnih zahtijeva, Bazel III se razlikuje od prethodnih i odnosi se na izmenu strukture kapitala, ukidanje dodatnog kapitala za pokriće tržišnog rizika, povećanje visine potrebnog kapitala i uvođenje nove kategorije kapitala. Poseban problem savremenog poslovanja banaka je likvidnost. Bazel III je u cilju rešavanja problema likvidnosti objavio „Principe supervizije i dobrog upravljanja rizikom likvidnosti“. U njemu su konkretne smjernice za upravljanje likvidnošću. Pored toga, definisana su dva minimalna standarda za finansiranje likvidnosti : ratio pokrića likvidnosti i ratio stabilnog neto finansiranja. Bazel III je definisao koeficijent leveridža kao pokazatelj solventnosti. Radi proračuna koeficijenta leveridža, predviđeno je da mjera kapitala bude primarni kapital, koji treba da bude umanjen za odbitne stavke koje su definisane sporazumom.

Razmatrajući Bazel III sporazum, važno je napomenuti da regulatore u budućnosti očekuje širok spektar izazova, ali i učesnike na koje će se regulative odnositi. U skladu sa mnogim finansijskim krizama u istoriji, osnovna tema kojom su se bankari bavili je likvidnost. Sagledano kroz izazove, sada se pojavljuje novi problem –

višak likvidnosti. Bazel III će imati uticaj na poslovanje banaka u budućnosti. Na osnovu tog uticaja će doći do nedostatka redovnog osnovnog kapitala. Pored toga, postoji globalni nedostatak likvidnosti i globalni nedostatak dugoročne likvidnosti banaka. Veliki broj stručnjaka smatra da će nova pravila Bazela III da povećaju količine kapitala banaka i pojačaju amortizere u nedostatku likvidnosti, ali i da neće značajno smanjiti kreditiranje ili naštetiti globalnoj ekonomiji.

CITIRANI RADOVİ

- (2017, 06 27). Preuzeto sa Privredna komora Crne Gore: <http://www.privrednakomora.me/saopstenja/sjednica-odbora-bankarstva-0>
- (2017, 06 07). Preuzeto sa Udruženje banaka Crne Gore: <http://ubcg.info/2017/05/05/odrzan-dvodnevni-seminar-bazel-iii-i-upravljanje-aktivom-i-pasivom/>
- Bašić, T. (2012). Monetarni fond bankama: Prenapuhali ste utjecaj Basela III. *Poslovni dnevnik*, 32.
- Birov, M. (2011). *Basel III – uticaj nove regulative na finansijska tržišta, banke i njihove korporativne klijente*. Zagreb: Privredna banka.
- Centralna banka Crne Gore. (2017, 06 27). Preuzeto sa Centralna banka Crne Gore: http://www.cb-cg.org/index.php?mn1=press_centar&mn2=saopstenja_2010&mn3=decembar
- Dragosavac, M. (2017). *Analiza poslovnih performansi bankarskog sektora u zemljama centralne i istočne Evrope*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Đerić, S. (2014). Bazelski sporazum 3 u funkciji jačanja stabilnosti bankarskih sistema na globalnom nivou. *Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo*, 297.
- Gore, P. k. (2017). *Crnogorska privreda u 2016. godini*. Podgorica: Privredna komora Crne Gore.
- Hadžić, M. (2009). *Bankarstvo*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Lončar, J. (2015). Utjecaj primjene Basela III na bankarski sektor. 29. Osijek: Ekonomski fakultet.
- Ljubić, M. (2009). Primjena bazelskog sporazuma za međunarodne standarde kapitala na bankarsko tržište Srbije. *Finansije*(1-6), 202.
- Ljubić, M. (2015). Implementacija Bazel III kapitalnih standarda i izazovi svjetske ekonomske krize. *Megatrend revija*, 12(1), 74.
- Ljubišić, M. (2012). *Upravljanje operativnim rizikom u bankarstvu sa stanovišta interne revizije*. Beograd: Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Matić, V. (2011). Bazel III – uvođenje standarda opšte likvidnosti. *Bankarstvo*, 3-4, 158-160.
- Milojević, N. (2008). Bazel II i predviđanje posljedica njegove implementacije. *Industrija*(1/2008), 53.
- Sektor za istraživanja i statistiku – Odeljenje za saradnju sa EU i ECB, u saradnji sa Sektorom za kontrolu banaka i Sektorom za platni promet. (2006). Uloga centralne banke Crne Gore u procesu pristupanja Evropskoj Uniji. 23. Podgorica: Centralna banka Crne Gore.
- Stanimirović, N. (2012). *Reforma međunarodnog monetarnog i finansijskog sistema*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Udruženje banaka Srbije. (2011). *Bankarstvo*. *Bankarstvo*, 1/20, 100-101.
- Wellink, N. (2011). Basel III and beyond. u: Remarks on high-level meeting on better supervision and better banking in the post-crisis era. *JBM*, 18.
- Zipovski, L. (2016). *Upravljanje rizikom likvidnosti u poslovnim bankama*. Beograd: Univerzitet Singidunum.

Datum prve prijave: 26.11.2017.
Datum prijema korigovanog članka: 06.01.2017.
Datum prihvatanja članka: 15.03.2018.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

Style – **APA Sixth Edition:**

Todorović, Z. (2018, Apr 15). Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Bazelskom komitetu-Bazel III. (Z. Čekerevac, Ed.) *FBIM Transactions*, 6(1), 144-159. doi:10.12709/fbim.06.06.01.15

Style – **Chicago Sixteenth Edition:**

Todorović, Zoran. 2018. "Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Bazelskom komitetu-Bazel III." Edited by Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 6 (1): 144-159. doi:10.12709/fbim.06.06.01.15.

Style – **GOST Name Sort:**

Todorović Zoran Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Bazelskom komitetu-Bazel III [Journal] // *FBIM Transactions* / ed. Čekerevac Zoran. - Toronto - Beograd : MESTE, Apr 15, 2018. - 1 : Vol. 6. - pp. 144-159.

Style – **Harvard Anglia:**

Todorović, Z., 2018. Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Bazelskom komitetu-Bazel III. *FBIM Transactions*, 15 Apr, 6(1), pp. 144-159.

Style – **ISO 690 Numerical Reference:**

Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Bazelskom komitetu-Bazel III. **Todorović, Zoran**. [ed.] Zoran Čekerevac. 1, Toronto - Beograd : MESTE, Apr 15, 2018, *FBIM Transactions*, Vol. 6, pp. 144-159.